

'צוק איתן': רכבת השדים של דעת הקהל

יהודה בן מאיר

מן המוסכמות היא שדעת הקהל בסוגיות אקטואליות, במיוחד בתחום הביטחון, נתונה לתנודות רבה בעקבות האירועים וההתפתחויות בשטח. הדבר נכון גם בימי שגרה, ועל אחת כמה וכמה בעת לחימה. תופעה זו נצפתה בצורה דרמטית במלחמת לבנון השנייה (2006). בימים הראשונים למלחמה ולאחר נאום התקיף של ראש הממשלה בכנסת (נאום ה"עד כאן"), שבו הציג את מטרות המלחמה, התמיכה בו בקרב הציבור היהודי הגיעה ל-82 אחוזים. כעבור חודש, בתום המלחמה, התהפכה דעת הקהל וראש הממשלה נאלץ, בלחץ מחאה ציבורית מתרחבת ודעת קהל עוינת, להקים ועדת חקירה בראשות שופט כדי לחקור את המלחמה (ובעצם, את מחדליה). בסקר שנערך במסגרת פרויקט 'ביטחון לאומי ודעת הקהל' של המכון למחקרי ביטחון לאומי במאוס 2007, רק 23 אחוזים מהאוכלוסייה היהודית אמרו שישראל ניצחה במלחמה, לעומת 26 אחוזים שאמרו כי חזבאללה ניצח, ו-51 אחוזים שסברו כי אף אחד לא ניצח. רק 34 אחוזים מהציבור השיבו שהם יכולים לסמוך על הממשלה, שתקבל החלטות נכונות בשאלות הביטחון הלאומי.¹

מבצע 'צוק איתן' לא חרג מהדפוס המקובל שתואר לעיל. דעת הקהל נבחנה בנקודות זמן שונות לאורך חמישים ימי המבצע, והיא אכן הראתה תנודות רבה ושינויים מרחיקי לכת, במקביל להתפתחויות בלחימה ולהחלטות של ישראל. במאמר זה אתאר את השינויים בדעת הקהל לאורך המבצע בשלושה היבטים עיקריים: מידת שביעות הרצון מתפקודו של ראש הממשלה (המהווה מדד עקיף לשביעות רצון של הציבור ממהלך הלחימה ומתוצאותיה), הערכה ישירה של הציבור לגבי תוצאות הלחימה (מי מנצח) ועמדת הציבור באשר לחלופות השונות שעמדו לפני ישראל, ולהחלטות של הקבינט ושל ראש הממשלה בצמתים השונים לאורך הלחימה. יש לזכור שמדובר בסקרים שנעשו על ידי גורמים שונים ובניסוחים לא זהים של השאלות, כך שאין להתפלא כי במקרים לא מעטים התקבלו תוצאות שונות ואפילו שונות מאוד, ועל כן יש להתייחס לתמונה הכוללת במידה רבה של זהירות.

דעת הקהל לגבי הערכת תפקודו של ראש הממשלה נעה בצורה דומה למדי לתמונה שהתקבלה במלחמת לבנון השנייה, והראתה עליות ומורדות לאורך הלחימה. בסקר שנערך על ידי ערוץ 2 בטלוויזיה ב-17 ביולי, כעשרה ימים לאחר תחילת המבצע ויום לפני הכניסה הקרקעית של צה"ל לעזה, 57 אחוזים מהציבור היהודי העריכו את תפקודו של ראש הממשלה כ'טוב', לעומת 35 אחוזים שהעריכו אותו כ'לא טוב'. בסקר שפורסם כעבור שבוע בערוץ 2 (כשבוע לאחר הכניסה הקרקעית של צה"ל לעזה), ב-24 ביולי, חל שיפור דרמטי בהערכת תפקודו של ראש הממשלה, כאשר 82 אחוזים העריכו אותו כ'טוב', לעומת 10 אחוזים בלבד שהעריכו אותו כ'לא טוב'.² בסקר שנערך ב-20 ביולי, כשבועיים לאחר תחילת המבצע ושלושה ימים לאחר הכניסה הקרקעית של צה"ל לעזה, 73 אחוזים מהאוכלוסייה היהודית הבוגרת והדוברת עברית אמרו שהם מרוצים מתפקודו של ראש הממשלה, לעומת 16 אחוזים שלא היו מרוצים.³

ערוץ 2 המשיך לבדוק את הערכת הציבור לגבי תפקודו של ראש הממשלה, ומצא ירידה מתמדת וליניארית ככל שהלחימה נמשכה, וככל שהוכרזו הפסקות אש שהופרו על ידי חמאס. בסקר שפורסם ב-31 ביולי, כשצה"ל עודנו בתוך עזה, 74 אחוזים מהציבור היהודי העריכו את תפקודו של ראש הממשלה כ'טוב', לעומת 18 אחוזים שהעריכו אותו כ'לא טוב'.⁴ ב-3 באוגוסט, יומיים לאחר אירוע החטיפה ברפיח ויום לאחר ההחלטה על יציאת הכוחות מעזה, חלה ירידה נוספת בהערכת תפקודו של ראש הממשלה, והיא עמדה על 62 אחוזים שהיו מרוצים, לעומת 29 אחוזים שהיו לא-מרוצים.⁵ תוצאה כמעט זהה (63 אחוזים העריכו את תפקודו של ראש הממשלה כ'טוב') נמצאה כעבור יומיים (5 באוגוסט), בסקר של ערוץ 2.⁶ בסקר שנערך למחרת עבור "ישראל היום" נמצאה תוצאה זהה – 63 אחוזים מהאוכלוסייה היהודית הבוגרת והדוברת עברית מרוצים מתפקודו של ראש הממשלה נתניהו, במבצע.⁷ בסקר שנערך עבור עיתון "הארץ" ב-5 באוגוסט, יום לאחר שהוכרזה הפסקת אש שהחזיקה מעמד מספר ימים, נמצא ש-33 אחוזים מהציבור העריכו את תפקודו של ראש הממשלה כ'מצויין' ועוד 44 אחוזים כ'טוב' (יחד 77 אחוזים), לעומת 20 אחוזים שהעריכו אותו כ'לא טוב' או 'גרוע'.⁸ במחקר שנערך במסגרת פרויקט 'מדד השלום' ב-11-12 באוגוסט, העריכו 61 אחוזים מהציבור היהודי את התפקוד של הדרג המדיני הלאומי כ'טוב מאוד' או 'די טוב' (הערכה דומה עבור תפקודו של צה"ל ניתנה על ידי 97 אחוזים: מהציבור היהודי).⁹

בסיום המבצע חלה ירידה נוספת בהערכת תפקודו של ראש הממשלה, אם כי היקפה נתון במחלוקת בין סקרים שונים. בסקר שפורסם על ידי ערוץ 2 ב-25 באוגוסט, יום לפני סיום המבצע ועם הגברת הירי מרצועת עזה, חלה ירידה דרמטית בהערכת תפקודו של ראש הממשלה, כאשר רק 38 אחוזים העריכו אותו כ'טוב', לעומת 50 אחוזים שהעריכו אותו כ'לא טוב'.¹⁰ כעבור יומיים – יום לאחר סיום הלחימה וסיום

המבצע – הראה סקר של ערוץ 2 ירידה נוספת בהערכת תפקודו של ראש הממשלה – 32 אחוזים העריכו את התפקוד כ'טוב', לעומת 59 אחוזים שהעריכו אותו כ'לא טוב'.¹¹ הדבר משקף אי־שביעות רצון ברורה של הציבור מתוצאות המבצע. עם זאת, סקר שפורסם למחרת בעיתון "הארץ" הראה תוצאות טובות יותר עבור ראש הממשלה. בסקר זה, שנערך על ידי חברת 'דיאלוג' ביום 27 באוגוסט, יום לאחר סיום המבצע, 50 אחוזים מהציבור היו מרוצים מתפקודו של ראש הממשלה, לעומת 41 אחוזים שהיו לא־מרוצים.¹² ייתכן מאוד שההבדל בתוצאות נובע מכך שהסקר של ערוץ 2 נערך בלילה של ה־26 באוגוסט, כלומר, ביום בו הוכרז לעת ערב על הפסקת האש ואחרי שנהרגו שני חברי קיבוץ נירים, ואילו הסקר של "הארץ" נערך בלילה של ה־27 באוגוסט – יום לאחר הכרזת הפסקת האש ואחרי שהתברר כי המבצע אכן הגיע הפעם לסיומו. ההסבר הזה, וכן עצם הפער של 18 אחוזים בהפרש של יום אחד, מחזקים את הסברה שרכבת השדים באשר להערכת תפקודו של ראש הממשלה במבצע טרם הגיעה לתחנתה הסופית.

בחינת ההערכה הישירה של דעת הקהל לגבי הישגיה של ישראל במבצע מראה תמונה דומה למדי לזו של הערכת תפקודו של ראש הממשלה, והיא משקפת תנודתיות רבה לאורך המבצע. במסגרת פרויקט 'ביטחון לאומי ודעת קהל' של המכון, הוזמן מאת רפי סמית סקר בשתי נקודות זמן שונות על מנת לבדוק סוגיה זו. בסקר שבוצע על מדגם מייצג של האוכלוסייה היהודית הבוגרת נשאלו המשיבים: "לפי התרשמותך, נכון להיום, מי מנצח במבצע 'צוק איתן'?" בסקר הראשון שבוצע ב־27-28 ביולי 2014, בעיצומה של הפעולה הקרקעית, 65 אחוזים אמרו שישראל מנצחת, 6 אחוזים שחמאס מנצח, 21 אחוזים השיבו: "אף אחד מהם/יש תיקו" ו־8 אחוזים לא הביעו דעה. מקרב בעלי הדעה, 71 אחוזים ענו "ישראל", 6 אחוזים "חמאס" ו־23 אחוזים "אף אחד מהם/תיקו". ראוי לציין כי בסקר שפורסם כשבוע לפני כן (ב־22 ביולי) ב"ישראל היום" התקבלו תוצאות דומות מאוד – 73 אחוזים מהאוכלוסייה היהודית הבוגרת והדוברת עברית אמרו שישראל רשמה הישגים במבצע 'צוק איתן', לעומת 4 אחוזים שאמרו כי חמאס רשם הישגים, ואילו 19 אחוזים אמרו שאף אחד מן הצדדים ו־4 אחוזים לא הביעו דעה.¹³

בסקר השני שבוצע ב־6 באוגוסט, לאחר יציאת כוחות צה"ל מהרצועה, מקרב בעלי הדעה, 51 אחוזים ענו שישראל ניצחה, 4 אחוזים אמרו שחמאס ניצח ו־45 אחוזים השיבו שאף אחד מהם/יש תיקו – ירידה של 20 אחוזים לעומת הסקר הקודם. יש לציין שהתזווה לא הייתה לכיוון ניצחון של חמאס, אלא להערכה של תיקו. נתונים זהים כמעט התקבלו בסקר שפורסם בערוץ 2 יום לפני כן, עם יציאת כוחות צה"ל מהרצועה. בתשובה לשאלה האם ישראל ניצחה – השיבו 42 אחוזים שכן ו־44 אחוזים שלא – מקרב בעלי הדעה, התוצאות הן: 49 אחוזים שישראל ניצחה, לעומת 51 אחוזים

שהיא לא ניצחה.¹⁴ בסקר שפורסם ב"ישראל היום" באותו זמן (8 באוגוסט) התקבלו תוצאות דומות מאוד – 45 אחוזים היו בדעה שישראל ניצחה, 5 אחוזים חשבו שחמאס ניצח, ואילו 49 אחוזים סברו שאף אחד מן הצדדים לא ניצח.¹⁵ ניתן לסכם ולומר כי בשלב זה של המבצע – סיום הפעולה הקרקעית וקריסת הפסקות האש – הציבור היה חלוק בדעתו בשאלה: האם ישראל ניצחה?

לקראת סוף המבצע, הערכת דעת הקהל לגבי הישגיה של ישראל במבצע נעשתה שלילית יותר. במחקר שנערך במסגרת פרויקט 'מדד השלום' ב-11-12 באוגוסט, 32 אחוזים מהציבור היהודי הביעו שביעות רצון מהמבצע לעומת 27 אחוזים שהביעו אכזבה, בעוד 41 אחוזים בחרו בעמדה אמצעית – לא מרוצים ולא מאוכזבים.¹⁶ בתשובה לשאלה: האם המטרות שהציבה הממשלה למבצע הושגו או לא, השיבו 44 אחוזים שהן הושגו ברובן או כולן, לעומת 48 אחוזים שצינו כי רק חלק קטן מהמטרות הושגו, ועוד 5 אחוזים שהשיבו כי אף מטרה לא הושגה.¹⁷ עם סיום המבצע, אי-שביעות הרצון של הציבור מהתוצאה בלטה עוד יותר. בסקר שפורסם על ידי ערוץ 2 ב-27 באוגוסט, יום לאחר סיום המבצע, 29 אחוזים בלבד השיבו בחיוב לשאלה "האם ישראל ניצחה?", לעומת 59 אחוזים שהשיבו בשלילה.¹⁸ נתונים זהים כמעט נמצאו בסקר שפורסם למחרת היום ב"הארץ". בתשובה לשאלה "איך היית מגדיר את תוצאות הלחימה" השיבו 26 אחוזים בלבד שישראל ניצחה, 16 אחוזים – שחמאס ניצח, ואילו רוב הציבור בישראל (54 אחוזים) השיב שאף אחד מהצדדים לא ניצח.¹⁹ מעטים בציבור הישראלי חושבים שחמאס ניצח, אבל תחושת התיקו, או מה שמכונה בתקשורת "תחושת החמיצות", היא המאפיינת את דעתו של רוב הציבור. יחד עם זאת, גם כאן לא ברור אם זו אכן התחנה האחרונה של רכבת השדים של דעת הקהל – רק ימים יגידו.

באשר להיבט השלישי, כלומר, עמדת הציבור כלפי החלופות השונות שעמדו לפני ישראל והחלטות הקבינט וראש הממשלה לאורך הלחימה, ניתן לומר בקליפת אגוז שהציבור רצה וציפה לכך שתונחת מכה קשה הרבה יותר על חמאס, ומכאן אי-שביעות רצון מהתוצאה הסופית. עם זאת, ניכרת הסתייגות רבה של הציבור מכיבוש כל הרצועה. בסקר הראשון של רפי סמית שנערך עבור המכון בימים 27-28 ביולי, בעוד חיילי צה"ל עסוקים בהשמדת המנהרות בתוך עזה, נשאלו המשיבים כיצד לדעתם על ישראל לפעול בהמשך מבצע 'צוק איתן'. בקרב בעלי הדעה (93 אחוזים מהמדגם), 3 אחוזים השיבו "להפסיק את המבצע מייד עכשיו", 26 אחוזים "לסיים את הטיפול במנהרות ולסיים את המבצע", 43 אחוזים "להרחיב את המבצע ולפגוע קשות בזרוע הצבאית של חמאס, אך לא לכבוש את עזה", ורק 28 אחוזים השיבו "לכבוש את רצועת עזה ולמוטט את שלטון חמאס". סקר שפורסם בערוץ 2 בסמוך למועד זה (31 ביולי), כאשר הטיפול במנהרות עמד לקראת סיום, הראה שהציבור היהודי חלוק

בדעתו אשר להמשך המבצע – 46 אחוזים צידדו בסיום המבצע, לעומת 46 אחוזים אשר אמרו "להמשיך במבצע למיטוט חמאס".²⁰ בסקר השני של רפי סמית שנערך ב-6 באוגוסט, לאחר יציאת כוחות צה"ל מהרצועה, התקבלה תמונה דומה במידת-מה לסקר הראשון. בתשובה לשאלה באשר לעמדתם כלפי החלטת הממשלה להיענות להצעה המצרית להפסקת אש ולהוציא את כוחות צה"ל מעזה, שליש מהמשיבים (34 אחוזים) תמכו בהחלטת הממשלה, לעומת מחצית מהציבור היהודי (50 אחוזים), שחשבו כי היו צריכים "להרחיב את המבצע ולפגוע קשות בזרוע הצבאית של חמאס, אך לא לכבוש את עזה", ואילו רק 16 אחוזים סברו שהיו צריכים "לכבוש את רצועת עזה ולמוטט את שלטון חמאס" (כמחצית בלבד מאלה שתמכו בחלופה זו בסקר הראשון).

אין ספק שניכרת רתיעה ברורה בציבור הישראלי משליחת חיילי צה"ל למשימה של כיבוש הרצועה. אין זאת אלא משום שהציבור הפנים את ההערכה שפעולה כזאת כרוכה באבדות רבות בשני הצדדים, ושתכליתה ויתרוניתה עבור ישראל לוטות בערפל. עם זאת, הציפייה של רוב הציבור הייתה לתוצאות יותר מרשימות וניכרות לעין אשר לפגיעה בחמאס, ובמיוחד בזרוע הצבאית שלו, וקיימת תחושה שהממשלה לא אפשרה לצה"ל למצות את מלוא יכולתו, במיוחד בפעולה הקרקעית. עם זאת, יש להדגיש שגם בסוגיה זו לא ברור אם נאמרה המילה האחרונה. יש להניח שהתחנה האחרונה של רכבת השדים של דעת הקהל תיקבע על פי אורך הזמן שיימשך השקט בדרום.

הערות

- 1 Yehuda Ben Meir and Dafna Shaked, *The People Speak: Israeli Public Opinion on National Security 2005-2007*, Memorandum No. 90 (Tel Aviv: Institute for National Security Studies, 2007).
- 2 ערוץ 2, "מבט לחדשות", 24 ביולי 2014.
- 3 חיים שיין, "73%: ישראל השיגה יותר", **ישראל היום**, 22 ביולי, 2014.
- 4 ערוץ 2, "מבט לחדשות", 31 ביולי 2014.
- 5 ערוץ 2, "מבט לחדשות", 3 באוגוסט 2014.
- 6 ערוץ 2, "מבט לחדשות", 5 באוגוסט 2014.
- 7 אהרון לפידות, "צוק איתן, עורף איתן", **ישראל היום**, 8 באוגוסט 2014.
- 8 יוסי ורטור, "סקר "הארץ": הציבור מרוצה מנתניהו...**הארץ**, 6 באוגוסט 2014.
- 9 "מדד השלום", אוניברסיטת תל-אביב והמכון הישראלי לדמוקרטיה, <http://www.peaceindex.org/indexmonth.aspx?num=283,25/08/2014>
- 10 ערוץ 2, "מבט לחדשות", 25 באוגוסט 2014.
- 11 ערוץ 2, "מבט לחדשות", 27 באוגוסט 2014.
- 12 יוסי ורטור, "נתניהו: "חמאס הוכה"; התמיכה בראש הממשלה צנחה ב-27% בשלושה שבועות לחימה", **הארץ**, 28 באוגוסט 2014.
- 13 חיים שיין, "73%: ישראל השיגה יותר".
- 14 ערוץ 2, "מבט לחדשות", 5 באוגוסט 2014.

- 15 אהרון לפידות, "צוק איתן, עורף איתן".
- 16 "מדד השלום", אוניברסיטת תל-אביב והמכון הישראלי לדמוקרטיה.
- 17 ש.ס.
- 18 ערוץ 2, "מבט לחדשות", 27 באוגוסט 2014.
- 19 יוסי ורטור, "נתניהו: 'חמאס הוכה'".
- 20 ערוץ 2, "מבט לחדשות", 31 ביולי 2014.